

נתחיל מהמקור הכי קדום בתורה, נביא את הגמרא ונעבור לכמה שאלות מעניינות ונביא את דברי הפוסקים בנושא,

היחודיות במקור הזה, שבכל השותי"ם הדיון מתחיל מהגמרא

ומאידיך, כמעט כל פרשני התורה דנים בזה על הפסוק

ולכן רציתי להתחיל בדברי התורה והראשונים לפני שאגיע לגמרא ולפוסקים

אחרי זה אביא כמה שאלות ותשובות כלליות - בניגוד לשותי"ם שדנים בסיפור בנוי, עם תשובה בנוייה לאותו מקרה בלבד

נתחיל בפסוק בתורה עם הראשונים:

בראשית פרק לח פסוק יא

"וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתָמָר פְּלֹאֵ שָׁבִי אֲלֵמֶנָה בֵּית-אָבִיךָ עַד-יִגְדַּל שְׁלָה בְנֵי כִי אָמַר פֶּן-יָמוּת גַּם-הוּא כְּאָחִיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בְּבֵית אָבִיהָ"

רש"י: (יא) כי אמר וגו' - כלומר דוחה היה אותה בקש, שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות - מוחזקת היא זו שימותו אנשיה:

בשפתי חכמים הסביר ברש"י שיש לכאורה סתירה בפסוק, בהתחלה אומר שתחכה שיגדל שלה, ובהמשך משמע שלא רוצה לתת אותו כי מפחד שתהרוג אותו...

נמשיך למקור מפורט יותר, בכור שוב: "כי אמר פן ימות": סבור שמא מקור משחת הוא זה, והחמיר לומר בתרי זמני הוי חזקה וכן הלכה גבי סכנה.

נמשיך לדברי הרמב"ן שיביאו אותנו לסוגיא שלנו (יבמות סד):

ולא ידעתי למה יתבייש יהודה המושל בדורו מן האשה הזאת ולא יאמר אליה לכו לשלום מביתי, ולמה יטעה אותה, והיא אסורה לשלה, כמו שאמרו (יבמות סד): בנשואים בתרי זמני הויא חזקה.

ועוד, כי בהיותו מקפיד על זנוניה לחייב אותה שריפה נראה שהיה חפץ בה להיותה בביתו. ורחוק הוא שלא שמע יהודה כי בניו חטאו וישלחם ביד פשעם ואין לתמר בהם חטא:

(והנכון בעיני שהיה שלה ראוי ליבם, אבל לא רצה אביו שייבם אותה ועודנו נער פן יחטא בה כאחיו אשר מתו בנעוריהם, כי נערים היו)

יוצא לנו מהרמב"ן על פי הגמרא של הסוגיא שלנו:

1. בתרי זמני הוי חזקה

2. כשמתו מחמת פשעם ואין לתמר בהם חטא, אין בעיה!

(לפני שנמשיך נביא את דברי החזקוני שמשלב בפירוש הראשון שלו את התירוצים, וכתב שפחד שימותו כמיתת אחיו עם תמר מחמת עוונם, וזה יפתר כשיגדל,

וזה לשונו: "כי אמר פן ימות" פרש"י מוחזקת זו שימותו אנשיה כדאמר ביבמות ובכתובות נתארמלה תרי זמני תו לא חזי לאינסובי, ואפילו למ"ד לא הויא קטלנית עד תלת זמנין מ"מ ירא היה פן ישחית זרעו כאחיו וימות והכתוב מוכיח פן ימות כאחיו כמיתת אחיו. עד יגדל שלה ויהיה חכם וישמור עצמו מעון גדול כזה. ד"א שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה וישא אשה אחרת ויוליד ממנה בנים כדי שלא ימות בלא זכר ואחר כך ייבם אותך")

(ברבנו בחיי הסביר שאביו חשש כי קטן ואינו יכול להוליד וישחית זרעו, ובהמשך היא ראתה הוא גדל, והוא עודנו נער בעיני אביו, עשתה את המעשה)

(ראה עוד רבות בראשונים שם ר' חיים פלטיאל שואל שיהיה קשה למ"ד בג' פעמים הוי חזקה מהסיפור כאן, ומתרץ שהתכוון לתת אותו כשיגדל, ואם כן קשה למ"ד בב' פעמים הוי חזקה... ומתרץ שיהודה חשב שהיא קטלנית רק לקטנים, ולא לגדולים, והם היו קטנים כשמתו, וחיכה ששלה יגדל, ואכמ"ל

בתולדות יצחק ביאר שהתכוון ששלה יחלוץ ולא אמר לה במפורש כדי לא לצערה,

לעיון נוסף, ראה עוד במפרשי התורה)

נעבור לסוגייתנו:

יבמות סד:

”שני אין, שלישי לא, מתניתין מני רבי היא, וכו”

”והתניא: ניסת לראשון ומת, לשני ומת – לשלישי לא תנשא, דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא”

ובגמרא בהסבר הסכנה שבאשה נחלקו,

לרב הונא: מעיין גרם, וברש”י פירש ”שהרי מעיינה לא גרם לו שימות, שהרי לא מת מחולי”

וברא”ש (תשובה, נג ח) כתב: ”האשה הזאת נשחת מקורה ומעינה, ומחליש וממית כל המשמש עמה”

(למרות שהיו שהסבירו שגם זה עניין סגולי)

רב אשי סובר ”מזלה גרם”

ונחזור לדברי הרא”ש:

”כי חיי האדם ופרנסתו תלוי במזל, אם נולד בשעה שיש לו להיות עשיר או עני והאשה כלואה בבית, ואינה יכולה להתפרנס ע”י עצמה, אם לא שהבעל מפרנסה, ונגזר על אשה זו שימותו בעליה, כדי שתחיה כל ימיה בעוני ואין מי שיפרנסנה.”

בגמ’ מובא 2 נפקא מינות בין רב הונא לרב אשי

1. כשמת מהאירוסין

2. כשמת מתאונה

שבאופנים אלו למ”ד ’מעיין’ לא שייך

(נביא כאן דיון קצרצר(צר) על חזקה, שנחלקו במשנה רבי ואביו

נביא את דברי רבי אליהו מזרחי (בראשית לח יא, ראה את דבריו המלאים) שמביא את הגמרא שלנו

”אמר ליה רב יוסף בריה דרבא לרבא: בעאי מיניה דרב יוסף, הלכתא כרבי, ואמר אין. הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל, ואמר אין. אחוכי אחיך בי. אמר ליה: לא, סתמי הן ופשיט לך, נשואין ומלקיות - כרבי, וסתות ושור המועד - כרבן שמעון בן גמליאל”

ופירש רש”י: ”סתומות של משנה הן, יש שסתמה כרבן שמעון בן גמליאל ויש שסתמה כרבי. דאיכא מילתא דמחזקין לה בתרי זימני, ואיכא מילתא דבעינן תלתא זימני, ומשום הכי פשט לך כמר וכמר”

ופירשו התוספות (תוספות יבמות סה. ד”ה ”בשור”): גבי שור המועד רבי לא פליג אקרא ד”תמול שלשום”, דמיירי דבתלתא הויה חזקה, בתרי לא הויה חזקה, אלא כלומר התם מתקיימין דברי רבן שמעון בן גמליאל דלא מתחזק מועד אלא בתלתא זימני”

בכל הדורות עסקו רבות בשותי”ם בנושא סבוך זה (ואף בגמרא ראינו סיפורים שונים וחזקות שונות, החל בסיפור שחל במעון ביום הכיפורים שחל בשבת שר’ יוחנן ציווה למול אחרי פעמיים, ומסביר היעב”ץ שהגמרא סיפרה שזה היה ביום הכיפורים ובשבת שדוחה שבת ויום הכיפורים, ואינו ”ספק”

בהמשך רואים שאבוי נשא אישה שמתו 2 בעליה, ומת!!), ויש הסבר שאישה קטלנית בפעמיים בלבד, ללא מחלוקת)

נעבור לכמה שאלות פשוטות שעצם העלאתם זה פתח מקום להקל למעשה,

ובעז”ה בהמשך נביא תשובה לכל השאלות האלו מדברי הפוסקים:

1. כמי פסקינן? כמזל / מעיינה גרם?

2. האם יש ”איש קטלן”?

3. האם זה נוהג גם בנתגרשה ג’ פעמים או רק במתו בעליה?

4. האם זה נוהג כשמת אחרי כמה שנים ולא מייד (ראה בהערה¹)?
5. האם שונה גיל הפטירה? (ראה בהערה²)
6. האם שונה כשהיא מפרנסת?
7. האם כשיש ילדים, זה שונה (ראה בהערה³)?
8. האם כשמת בעלה שהוא מבית עלי יש להקל, ומה דין כל כהן?
9. האם זה דוחה יבום? (ואם כן, כותב הרב אלישיב, הוא רק יבוא עליה ויגרשנה מייד)
10. האם זה שייך רק בנשואה כדת משה וישראל (ראה בהערה⁴)?
11. האם כשמת בגיל מבוגר זה שונה? או שתמיד נוכל לומר שאילו... היה חי יותר... (בשותי"ם העלו הרבה מספרי גיל – 80\70\60 ע"פ המקום והזמן)

ננסה לחלק את הפוסקים לאלו שהחמירו בפיקוח נפש, לבין אלו שהחמירו שלא לעגן את האישה, למרות שהרבה פוסקים קיבלו את 2 הגישות ודנו כל מקרה לגופו,

נתחיל בר"ן: (סי' כח) שנשאל בענין "נשים שמתו בעליהן", וכתב לשואל: "לא הסכימה דעתי עדיין, מפני שהענין חמור מאד איני רוצה לומר בו לא היתר ולא איסור עד שאתיישב בדבר כי מיראי הוראה אני".

ובשו"ת חתם סופר (ח"ג סי' כג) כתב: "אם הר"ן בתשובה סי' כ"ח כתב על כיוצא בזה מיראי הוראה אני, אני עניי אני בא".

וראה גם שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קכט): "ולמעשה הנני מעולם מיראי הוראה בזה" וגישה זו בעצם מחמירה מאד בפיקוח נפש

נעבור לגישה השנייה שהולכת בעקבו תשובת הרמב"ם (שנדון בה עוד בהמשך בעז"ה)

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ס סי' עו): "מתשובת הר"ן נראה שצריך להיות מיראי ההוראה בדבר קטלנית שהוא מענין סכנה, עם כל זה מזקנים אתבונן זקני הפוסקים שכתבו שדשו בו רבים ולא ניזוקו כלל".

(ואיך לא... מצטרף לגישה זו בעל) ערוך השלחן (אה"ע סי' ט"ד) שכותב אחרי דברי הרמב"ם והרמב"ם: "מכל טעמים אלו רבים מקילים בזה ומצרפין לזה קולות כמו אם אחד מהאנשים שלה היה קצת חולה גם קודם שנשאה לא תלינן מיתתו בסיבתה וגם אם היא עוסקת ומצלחת הרי אין מזלה רע וכה"ג ימצאו עילות להקל ועיקר הסמיכה הוא על דברי הרמב"ם והר"ף והר"י מג"ש שהבאנו וכדאי רבותינו אלה לסמוך עליהם אף שלא בשעת הדחק וכן כתב רבינו הרמב"ם ד' [שבת קכ"ט] וחלילה אם נאסור לנשים ילדות שמתו לה שני ראינו בימינו אלה דדשו בזה רבים וכיון דדשו בו רבים שומר פתאים ד' [שבת קכ"ט] וחלילה אם נאסור לנשים ילדות שמתו לה שני אנשים שלא תנשא עוד קרוב הדבר שיצאו לתרבות רעה ועוד נ"ל דעיקר האיסור לא נאמר אא"כ כשמתו שני האנשים מיד כשנשאו אותה דבזה ודאי יש סימן או במענה הארסי או במזלה הרע אבל כשחיו כמה שנים לא שייך כלל לתלות מיתתם בה:"

נביא את דברי הרמב"ם (סימן רי"ח; הביאה בקיצור הכסף משנה איסורי ביאה, פרק כ"א הלכה ל"א, ומשמם העתיקה מפרשי השו"ע) המפורסמים שדן ביבמה שלא רצתה להתייבם, ומתו בעליה, ואז דנים אם לכפות, או שגם אם תרצה, לא ירשו לה בכלל... :

"תמה אני תמיהה גדולה על תלמידי חכמים יקרים עסוקים בתורה תמיד, שיסתפקו עליהם מדרגות האיסורים עד זאת המידה ולא יבדילו בין האסור מן התורה למה שהוא אסור מדבריהם ולמה שהוא מגונה בלבד ואין איסור בו. והיותר תימה בשאלה הוא השוואתכם ספק נפשות הבא בידיים, שדוחה מילה, לספק נפשות, שחוששים לו על דרך הניחוש והכישוף והדמיונות והדימויים, אשר במקצת הזמנים יקבלו פעולתם הגופות חלושי הבנין"

¹ עיין בית שמואל ס"ק ו' ופתחי תשובה ס"ק ב', וכן כתב הגאון הרוגאטשובי בשו"ת צפנת פענח (ח"א סי' כג): "רק אם תיבך לאחר הנישואין מתו אז מחזקין במעיין או במזל, אבל אם לאחר זמן לא שייך כלל זה, וכמו במילה דרק אם עדיין לא נתרפא המילה אז אמרינן מתו מחמת מילה" (גם מדבריו משמע שסומך על טעם זה ללבד ואינו מצריך צירוף)

² ובגיל הזקנה מצינו ג' שיטות,

א. דעת החכמת שלמה (הגהות לשו"ע) שעד בן שמונים עדיין לא חשיב זקן

ב. דעת החת"ס (סימן כג) שמגיל שבעים נחשב כבר לזקן

ג. ודעת האבני נזר (סימן מה) וכן דעת הבית יצחק (ח"א סי' מה) והאמרי יושר (ח"א סימן קצ) והמהרש"ם (ח"ב סימן קמא) שמגיל שישים כבר נחשב לזקן.

³ עיין חוות יאיר קצד, אם כמה שנים או ילדים, ובספר חסידים קעח במקרה שיש לה בניים

⁴ הרב אלישיב הקל בזה ובגירות

מה יהיה אם עבר אדם ונשא אשה קטלנית?

לכאורה יוציא דזה דיני נפשות, וכ"פ הריטב"א

אבל... ופה מגיע אבל גדול...

הרמב"ם באותה תשובה כותב עיצה, שיעשו "קומבינה" ויתחתנו על פי 2 עדים, ואז יבואו לבית דין כעובדא מוגמרת... ובהמשך לדבריו בתשובה ניכר שהוא לא "חושש יותר מידי" לאיסור הזה וכמו שהוא מגדיר שזה לא איסור: "אלא דעתנו, שזאת המוחזקת מגונה שתנשא לשאר האנשים אבל אין איסור בזה כלל".

וכ"כ בקצרה ברי"ף שהגמ' מיועדת למי שרוצה לחשוש (למרות שיש שכתבו שגם לשיטות המקילות, אם מתו 3 יש להחמיר וזה דחוק בלשונם – ערוך השולחן)

"והלכה למעשה אצלנו בכל ארצות אנדלוס תמיד, ימות לאשה בעל אחר בעל, מספר בעלים, היא לא תימנע מלהנשא, ביחוד כשהיא בשנות הבחורות, בגלל ההפסד שיש לחשוש בזה. וכבר מצינו, שחכמי התלמוד התירו לעבור על איסורי ושחררו אמתא, עד שלא נשאר מכשול לפריצים, ואיך נסכן אנו בבנות ישראל לצאת לתרבות רעה? ותכלית המהדרים אצלנו היא, שלא לקדש מוחזקת, אלא לומר לה בפרוש אם תמצאי מי שיקדש אותך, הרי אנו לא נחייבו לגרשך, אלא הדבר תלוי בך, והיו האשה עם חתנה מערימים, שיקדשום שניים בעלמא, ואחר כך היא לבית דין וכותבין לה כתובה ונכנסת לחופה ומברכים אותה בית דין שבע ברכות שלה, הואיל ונתקדשה. כך עשה בית דינו של רבינו יצחק הרב ז"ל בעל ההלכות, וכך בית דינו של רבינו יוסף הלוי תלמידו ז"ל, וכך עשה כל מי שנמשך אחריהם, וכך הורינו אנחנו ועשינו בארץ מצרים, מאז באנו אליה".

הרמב"ם קובע, כי מנהג בתי דינים מדורי דורות, ואף מנהגו שלו, להורות לאישה קטלנית להינשא על פי שני עדים, ולהעמיד את בית הדין בפני מציאות מוגמרת של נישואין. היכן שמענו שבית דין מורה לאישה לעקוף את ההלכה לכתחילה?

על כורחנו, שהרמב"ם אכן סבר שהיות ובענייני כישוף וניחוש עסקינו, ולכן מתיר לעקוף את זה בחסות ההלכה,

נמשיך לרמב"ם, שו"ע, רמ"א ונו"כ

רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה לא)

אשה שנשאת לשני אנשים ומתו, לשלישי לא תנשא ואם נשאת לא תצא, ואפילו נתקדשה יכנס

יש סימן שלם ביו"ד – שנקרא "דין אשה קטלנית" אבן העזר סימן ט

הייתי רוצה להתחיל דווקא בסעיף השני:

"איש שמתו שתי נשיו, אינו מונע עצמו מלישא"

וזו ע"פ הרא"ש שמשביר (מובא בשו"ת חת"ס) שאיסור זה לא שייך בגבר, כי הגמרא לא הזכירה, וזה מסוכן מידי בשביל שיתעלמו מזה אם זה היה נוהג גם בגבר, ומעיין שייך באישה ומזל פירושו פרנסה ולא רוחות רעות שגורמות להרג בן הזוג – ששייך רק באישה (האם גם בימינו שנשים יכולות ומפרנסות זה גם שייך?)

ובחלקת מחוקק כותב שלכאורה לשיטת רבנו מנחם (ודלא כאגודה) שאיש שמל והרג תוך כדי מילה את ילדיו, לא ימול, גם כשמתו נשיו, נקרא "איש קטלן" וחוששין לו (כמו שנביא בהמשך מיוורה דעה כשיטת רבנו מנחם ולא כשיטת האגודה)

(ובבית שמואל תירץ ששם מדובר בידיים חלשות ששייך גם בגבר,

ובחנם סופר (אהבן העזר, א קלו, בדיון על סכנה בחלב אם שמתו ילדיה, אי הוי חזקה וכו' ואכמ"ל) ביאר את דעת השולחן ערוך שאם אומרים בראשונים במילה שסכנה על ידי אשה, קל וחומר על ידי גבר, שיותר דרכו למול, אבל באשה קטלנית, שלמ"ד מזלו לא שייך, ולמ"ד מעיין דווקא אם מתה בהריון וכדו', ולא אומרים נ"מ זו בגמרא, סימן שלא נוהג)

בגר"א כתב שנפסק כאן כמ"ד מזליה גרם, ולא מזל כפשוטו אלא מזל של פרנסה, וזה שייך באישה בלבד

בערוך השולחן הוסיף שגם מעיין לא שייך באיש והביא את דברי החלקת מחוקק שמביא שיטה לחשוש, ואת דברי הרא"ש שאפילו במתו מחמת הריון וכדו' – שזה אותה מחלה אין לחשוש, ומסיים הערוך השולחן שאם היו בתולות ולוקח גרושה / אלמנה, וודאי שאפשר לתלות בזה

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מילה סימן רסג סעיף ב

אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה כחו, ומלה גם השני ומת מחמת מילה, הרי הוחזקה שבניה מתים מחמת מילה, ל"ש מבעל אחד או משנים, ולא תמול השלישי אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כחו, והוא הדין אם איש אחד מל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה, לא ימול השלישי, בין שהיו לו מאשה אחת בין משתים. (ויש חולקין וסבירא להו דלא שייך באיש רק באשה (חידושי אגודה פ"א דמילה), ונראה דספק נפשות להקל).

נחזור לסעיף הקודם בשולחן ערוך:

"אשה שנשאת (או נתארסה) (מ"מ פכ"א ונ"י פ' הבא על יבמתו) לשני אנשים, ומתו, לא תנשא לשלישי, שכבר הוחזקה להיות אנשיה מתים. ואם נשאת לא תצא, ואפילו נתקדשה יכנוס. ואם הכיר בה, יש לה כתובה; לא הכיר בה, אין לה כתובה משלישי, אבל משני יש לה כתובה, אפילו לא הכיר בה. הגה: "א דדוקא אם מתו מיתת עצמם, אבל אם נהרג אחד מהן או מת בדבר, או נפל ומת וכדומה, אינו כלום. ולכן רבים מקילים בדברים אלו, ואין מוחין בידיהם (ב"י בשם תשובת הרמב"ן שכ"כ בס"א). "א דה"ה אשה שנתגרשה שני פעמים, אין לישא אותה (רש"י פ"ב דיבמות והר"ן ר"פ נערה) אבל "א מיתה דוקא (הגה"מ בשם תוס') וכן עיקר"

ברמ"א כאן מביא סיבות להקל,

1. מוות לא טבעי – סניף להקל

2. רבים מקילים

3. שיטות בגרושין שהבסיס של זה (למרות שזו בחירה טבעית) שמזלה לא גורם לה להתפרנס... ואם לא יגרשה זה – אולי ימות...

בערוך השולחן מציין שלכאורה פסקינן שמזליה גרם וכרב אשי – מריה דתלמודא, וכן משמעות הגמרא

וכן הוסיף הרמ"א "או נתארסה" וזה שלא כתב או נתארסה ברמב"ם, טור וש"ע כי זה פשוט להם, והרי לא כתבו הפוך...

לסיום כדאי לעיין בשו"ת יביע אומר אבן העזר חלק ג סימן ובשו"ת דברי יציב אבן העזר סימן יג⁵

ולסיום הנושא נביא מעט מדברי הרב זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד על הגמרא (יבמות סד):

ואם כן לשיטת רוב הפוסקים בעניננו שלושה בעליה מתו מחמת זקנה. אמנם יש מחלוקת הפוסקים אם למעשה אפשר להתיר כשמתו מחמת זקנה. ובפרט כאשר שלושה בעליה מתו, שאז יש גם חזקה לרשב"ג, יש מחמירים בזקנים, יעוין באוצר הפוסקים (שם אות טו) אך יתכן שבעניננו יש מקום להתיר בה' צירופים.

א. כתב באבני זכרון (ח"א סימן יד) שאם בעלה מת בן פ"ה שנים, אין צריך צירופים להקל, כיון שבוודאי שמת מחמת זקנה ולא מחמת האשה. ואם כן כיון ששני בעליה מתו, אחד בן פ"ה ואחד בן פ"ז, בוודאי מתו מחמת זקנה ולא מחמתה.

ב. בנודע ביהודה (קמא אבהע"ז סימן ט) צידד להתיר, באשה שיש לה פרנסה, וכתב שמה שאמרו מזל גורם אין הפירוש שמזל גורם שימותו אנשיה, כי מיתת האיש אינה תלויה במזל, רק מזל גורם לחיות בעושר או להיפך, והאשה היותר כלואה בבית ומתפרנסת ע"י הבעל אם מזלה גורם שימותו אנשיה למען תחיה בעוני. ומעתה אני אומר שזה בסתם נשים אבל באשה שהיא אשת חיל ואנו רואים שגם אחר מיתת אנשיה היא מצלחת במשא ומתן ומתפרנסת שלא בצער, אז ודאי שאין מזלה גורם לעניות וא"כ מיתת אנשיה לאו על ידה הוא. ואף שלמ"ד מעין גורם נסתר סברא זו מ"מ הואיל ורב אשי אמר מזלה גרם הלכתא כוותיה, וא"כ אם האשה הזאת מתפרנסת ולא ע"י אביה רק היא מצלחת יש קצת היתר.

ג. בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קמא) הביא בשם החוות יאיר (סימן קצז) שאין לאשה דין קטלנית אלא כשמת מיד אחר נישואין ולא בשה זמן רב, ומכל מקום נתיירא להקל למעשה, אבל אני מצאתי בספר חסידים (סי' תעח) שכתב וז"ל אשה לשלישי או לרביעי לא תנשא אם מתו בעל"ז זה אחר זה לאחר שבאו עליה ומתו בלא בנים או מיד לאחר בעילה כמו ער ואונן שלא עכבו אצל תמר, עכ"ל הס"ח. ומבואר דדוקא במתו מיד ולא שהו בחיים עמהם או גם כששהו עמהם ומתו בלא בנים אבל כששהו בעל הראשון ששה שנים וגם הוליד עמה בן איננו נכנס בחשבון כלל. וכן בערוך השולחן (שם ס"ד) דעיקר האיסור לא נאמר, אלא אם כן מתו שני האנשים מיד כשנשאו אותה, דבזה ודאי יש סימן או במעינה הארסי או במזלה הרע, אבל כשחיו כמה שנים לא שייך כלל לתלות מיתתם בה. וא"כ בעניננו כיון שחיה עם כל בעליה כמה שנים, ואפילו אם בעלה השלישי חיה שבע שנים, יש מקום לצרף זאת להקל.

ד. יש עוד מקום לצרף שכיון שהבדידות מאד מקשה עליהם, עד כדי כך שהאלמנה נכנסת לדכאון, אם כן נישואין אלו יש בהם מצוה גדולה, ובתשובת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן קיז) צירף להתיר לישא אשה, שהוא דבר מצוה לפרנס אלמנה, ועל זה נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואם כל שכן בעניננו כאשר יש כאן מצוה לעזור לאלמנה להוציאה מהדכאון.

⁵ אשר מעודי ועד עכשיו לא נראה ולא נשמע בשום מקומות בפולין ואונגה וכדומה מי שיעשה התיקון אלמנה הוא, ואלמנות נישאו לרבבות ואין פרץ ואין יוצאת ח"ו לא מחלומות ולא מנזקים דשביחי, ורבנים וצדיקים בכל דור ודור סידרו קידושים לאלמנות, וחיפשו היתרים אפילו לחשש קטלנית וכמ"ש התרומת הדשן הנ"ל, ולא עלה על הדעת להזהיר החתן יהיה מי שיהיה שלא ישאנה, ובדבר כזה לא ראינו ראייה גמורה וחלוטה. וח"ו לנו לסור ממנהגי ודרכי אבותינו הקדושים

ה. יש עוד לצרף שהבעל תלמיד חכם ועל ידי הנישואין ישב טוב יותר על התורה והעבודה, וכעין מה שציידד בשו"ת האלף לך שלמה (סימן מו) להתיר, באופן שהבעל בן תורה, ורוצה להיות יושב ועוסק בתורה, והאשה תפרנס אותו אז הוי צירוף מצוה, ובמצוה י"ל דליכא חשש קטלנית כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

והצעת הדברים לפני גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וחשש מפני הסכנה, ובכל זאת בעניננו שהוא מקום מצוה לשני בני הזוג, יש לבקש את ברכת גדולי הדור.